

Silviu BEREJAN

ASPECTUL VORBIT AL LIMBII ROMÂNE ÎN SPAȚIUL DINTRE PRUT ȘI NISTRU

Situația limbii române în spațiul dintre Prut și Nistru a fost timp îndelungat departe de normalitate, căci perioada de după 1812, când acest teritoriu s-a aflat sub ocupația imperiului rus, n-a putut să nu lase urme. A suferit, în primul rând, aspectul ei vorbit (cu excepția anilor 1918-1940). După anexarea Basarabiei la Uniunea Sovietică, datorită transpunerii în viață a teoriei comuniste a **bilingvismului armonios** (iar în fapt – **unilateral**), băștinașii erau nevoiți să vorbească rusește, fără ca rușii și ceilalți rusofoni (ucrainenii, bulgarii, găgăuzii, evreii ș.a.) să încerce, cel puțin, să însușească limba română. În plus, când, după război, limba română a început a fi calificată drept „limbă a ocupanților fasciști”, populației locale i-a intrat frica în oase: nu avea curajul să afirme că o cunoaște, limitându-se **în procesul de comunicare** la un limbaj pocit, poluat cu rusisme de toată mâna, adus în Basarabia de moldovenii din stânga Nistrului, veniți încoace în calitate de ideologi ai noii puteri. Această „limbă” nu mai era barem dialectală moldovenească, ci un mijloc artificial de comunicare, chipurile „cultă”, ticluit în R.A.S.S.M. la comanda Moscovei. Și se credea că ea nu are nimic în comun cu româna,

deși în realitate era un erzaț de română. Dar pentru conducerea sovietică acest lucru nu avea nici o importanță. Principalul era ca limba vorbită în noua republică unională să răspundă denumirii de moldovenească. Această atitudine a dus, în primii ani postbelici, la degradarea totală atât **calitativă**, cât și **funcțională** a limbii române, nivelul de cunoaștere a căreia a scăzut considerabil. Limba română era utilizată (în aspectul său vorbit) doar în mediul rural, la piață și „la bucătărie”, cum s-a spus mai târziu.

Această vorbire basarabeană – schimonosită cum era – s-a menținut totuși în limitele limbii române, deoarece și-a conservat structura gramaticală, în special cea morfologică. Or, în lingvistică orice enunț real poate fi determinat ca aparținând unei sau altei limbi nu după pronunție, nici după elementele de vocabular (care pot fi împrumuturi străine), nici după modelele de construcții sintactice (ce pot fi asimilate din afară), ci după gramatica pe care se bazează legăturile dintre părțile componente ale enunțului, după formele morfologice aplicate unităților de limbă (inclusiv celor străine).

L. Șcerba ilustrează acest adevăr printr-un exemplu atestat la nemții ce locuiau în mediul rusesc. Enunțul *Bring die банка mit варенье von der полка im чулан*, în care toate substantivele sunt rusești, este receptat, după spusele lingvistului rus, ca aparținând limbii germane, deoarece verbul și toate instrumentele gramaticale sunt germane.¹

Concluzia este deci cât se poate de optimistă: oricât de puternică ar fi influența altei limbi, oricâte elemente străine ar încorpora o lim-

bă, ea nu-și pierde identitatea atâta timp cât își păstrează gramatica. Îndată ce dispăre influența, limba poate reveni la condiția ei normală.

Aici nu se vorbește însă de eventualele perspective, ci de forma pe care o are limba română în Basarabia la ora actuală.

Sub raport lingvistic, denaturările care au îndepărtat aspectul vorbit al limbii române din Basarabia de matca comună a vorbirii românești din sud-estul Europei sunt ușor explicabile, dată fiind influența neîntreruptă a limbii ruse dominantă aici nu numai în trecut, ci și în prezent.

Se știe că într-o comunitate socială presiunea sistemului unei limbi dominante asupra limbii dominate se exercită din două direcții:

1) **din exterior** (datorită mediului „rusec”, purtătorii limbii române **au fost constrânși** să devină „bilingvi”, deoarece numai prin însușirea rusei puteau accede la o treaptă superioară în societate) și

2) **din interior** (datorită amestecului, **în conștiința vorbitorilor**, a două sisteme glotice diferite: cel al limbii materne și cel al limbii ruse).

Ținând cont de influența constantă a limbii ruse și în prezent aici este utilizată preponderent vorbirea dialectală moldovenească (cu particularitățile ce-i sunt caracteristice). Anume această vorbire este mijlocul de comunicare orală dintre membrii societății moldovenești, dar numai în viața cotidiană, deoarece în instituțiile de cultură și de stat ea este împracticabilă. Unii vorbitori sunt afectați puternic de această stare de lucruri care le creează complexe de inferioritate, împiedicându-i deseori să se realizeze plenar ca personalități.²

Mulți români basarabeni încă nu sunt în stare să se exprime liber

și dezinvolt în procesul de comunicare dintre ei, cum o fac românii din Țară. Abia din 1990 a început să se resimtă și în vorbirea românească din acest spațiu exprimarea firească (mai ales în vorbirea tinerilor, care nu știu de „bilingvismul obligatoriu”, frustrant pentru voința vorbitorului). În rest, pentru masele largi situația continuă a fi îngrijorătoare. Este un fel de calamitate „națională” pentru R.M., pe care multă lume de la noi n-o realizează nici până acum în adevăratele ei dimensiuni.

Așa s-au statornicit lucrurile de pe vremea Uniunii Sovietice (ba chiar de mai înainte!), deoarece aproape tot ce era legat într-un fel sau altul de cultură și civilizație venea în spațiul dintre Prut și Nistru aproape exclusiv prin filiera limbii ruse.

În felul acesta, chiar cele mai elementare inovații legate de dezvoltarea culturii în societatea basarabeană își găseau denomi-națiile rusești, la îndemâna oricui (fără a apela la presă, la dicționare, la surse literare etc.). Echivalentele rusești soluționau problemele de comunicare, pătrunzând neforțat în vorbirea curentă a moldovenilor ca mijloace pentru ieșirea lor din impasul comunicativ, căci procedurile administrative, economice, juridice, militare se efectuau în limba dominantă a statului sovietic, adică în rusă.

Împrumuturile masive, folosite de cele mai dese ori fără a fi asimilate fonetic, au dus (ceea ce e mai grav) la dereglări ale sistemului limbii române în Basarabia, la deteriorarea mecanismelor sinergetice de autoreglare³ a vorbirii ce s-a manifestat în fenomene tipice: sărăcirea rezervelor lexicale cu compensarea lor din contul lexicului limbii dominante, simplificarea structurii sintactice

a propoziției, denaturarea unor raporturi gramaticale normative (cf. suprimarea articolului hotărât, inexistent în rusă, omiterea reprizei pronominale ș.a.m.d.).

Aceste procese, deosebit de frecvente în fosta R.S.S.M., sunt perpetuate și astăzi în limba vorbită. Deși limba rusă nu este legiferată ca mijloc de comunicare între etniile conlocuitoare, practic ea îndeplinește această funcție și nu numai la nivel particular, ci și la cel statal. Mai trist e că în ultimul timp se accentuează din ce în ce mai mult tendințele de revenire la situația existentă în U.R.S.S. (și nu fără susținerea tacită a forurilor diriguitoare din republică).

Unor basarabeni le pare că limba vorbită de ei „diferă” de cea din România. Îi avem în vedere pe purtătorii limbii vorbite ce nu posedă suficient limba literară (cea a culturii scrise). Această vorbire conține, în afară de particularități dialectale moldovenești, cunoscute de toți specialiștii (palatalizarea specifică a labialelor și a dentalelor, reducerea diftongului *ea* la *e* în finală ș.a.), rusisme mai vechi (*polcovicnic, cinovicnic, ukaz, cuhne, nacialnic, soveste* ș.a.) și rusisme recente, cuvinte și expresii ciudate ce au intrat și în limbajul unor intelectuali, cu toate că ele sunt inadmisibile în vorbirea (fie ea numită și moldovenească) cât de cât îngrijită. Presiunea mediului se face simțită și în fonetică, ea fiind nu doar dialectală, ci și rusească (în special accentuarea). Cuvintele cu forme fonetice identice sau foarte apropiate sunt accentuate aproape toate rusește, li se păstrează fonetismul rus sau li se schimbă genul după modelul din rusă (*diplôm, iubilei, pleaj*) și în sintaxă, care e doidora de construcții hibride, de calchieri ș.a.m.d. Ca să nu mai

amintim de păstrarea în continuare a formelor denaturate ale numelor proprii (*Olari, Ordelean, Sprânsean, Rața, Gamorari, Ghincul, Postolatii, Ciora*) și de utilizarea formulei rusești de adresare (*Petru Ivanovici, Viorel Mircevic, Oleseva Aurelovna*).

Tocmai de aceea intenția actuală de a oficializa rusa ca a doua limbă de stat ar duce la **urmări catastrofale** (pe lângă confruntări și conflicte interetnice – la perpetuarea complexelor de inferioritate, la aprofundarea procesului de oprinare morală a reprezentanților etniei românești de către reprezentanții etniei ruse).

Psihicul mai multor generații de moldoveni a fost puternic afectat de aceste fenomene negative, cu grave repercusiuni asupra vieții lor sociale și culturale. E o situație prin care se și explică folosirea în vorbirea curentă a unui vocabular sărac și lipsa denumirilor de noțiuni abstracte (*demnitate, permanent, convenabil*) ce sunt preluate aproape toate din limba rusă.

NOTE

¹ Vezi: L. V. Șcerba, *Языковая система и речевая деятельность*, Leningrad, 1974.

² Complexele de felul acesta, cum consideră pe bună dreptate știința psihologică, au un efect destructiv asupra psihicului omenesc, „macină moralitatea omului din interior”, „ridică obstacole de netrecut în comunicarea cu alți oameni”, „mențin constant o stare interioară apăsătoare” ce împovărează omul, „îl împiedică să se... simtă liber în exprimare” (vezi: Aurelian Silvestru, *Victime ale bilingvismului: copiii complexați*, în *Limba română*, Chișinău, nr. 1, 1991, p. 119).

³ Vezi: R. Piotrowski, *Sinergetica și ocrotirea limbii române în Republica Moldova // Revista de Lingvistică și Știință Literară*, nr. 3, 1997, p. 93.